

Centrum experimentální archeologie Věstary

Richard Thér, Radomír Tichý

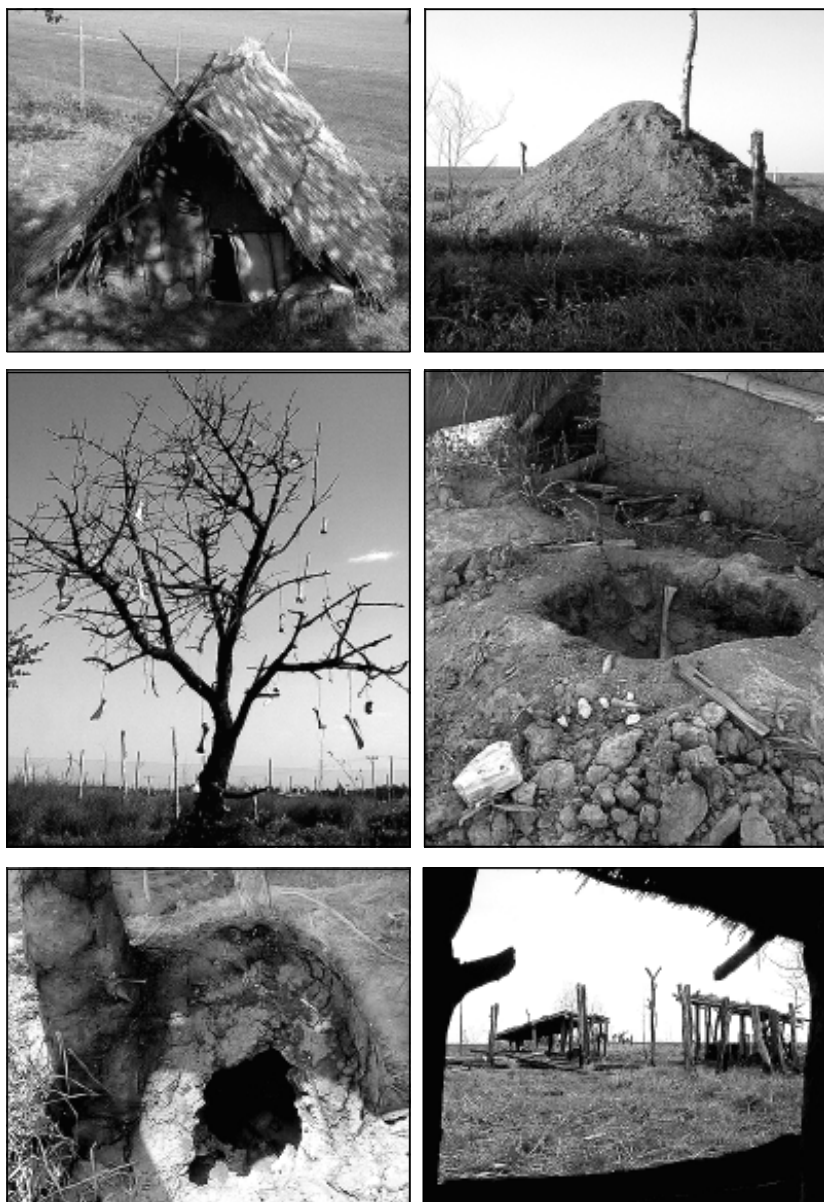
Společnost experimentální archeologie Hradec Králové

Ve Věstarech, nedaleko Hradce Králové, je od roku 1996 budováno "Centrum experimentální archeologie". Jeho činnost naplňuje Společnost experimentální archeologie Hradec Králové, která byla založena při Ústavu historických věd PdF Vysoké školy pedagogické v Hradci Králové v roce 1994. Společnost sdružuje studenty a absolventy studia učitelství historie, ale i dalších oborů.

Společnost se zaměřuje na období mezi prvními zemědělskými kulturami a starší dobou železnou. V době, kdy vznikl všestarský projekt, realizovala Společnost také projekt „Prvního vysokoškolského centra experimentální archeologie“ (označován pomístním názvem „Borek“), jehož

existence byla však nuceně ukončena v roce 1998. Projekt vznikl roku 1994 a jeho cílem bylo vytvořit raně neolitickou sídelní jednotku (*Tichý, v tisku*).

Posláním střediska ve Věstarech (stejně jako tomu bylo v případě Borku) je využití experimentu k modelování kulturního prostředí daného období, doloženého archeologickým materiálem (kultura je zde chápána jako celek skutečnosti vytvořený aktivitou člověka). Experiment je zaměřen na makroanalýzy. Nejde o izolované pokusy, ale o komplex experimentů vzájemně provázaných, kde dílčí interpretace formují interpretaci modelu jako celku. Výsledky experimentů se snaží přinést nejen obraz o technologické problemati-

Obr. 2 Rekonstruované objekty: polozemnice; pohřební mohyla; kultovní strom; keramický milíř za polozemnicí; jednokomorová keramická pec po výpalu; pohled z rozestavěného kúlového domu na základy budoucí kovářny (kúly uprostřed), keramickou dílnu s pecí (vlevo) a bronzářskou dílnu (vpravo). ■

ce jednotlivých činností, ale dotýkají se také interpretace kulturních mechanismů pravěkých kultur. Na ploše o rozloze cca 30 arů vzniká modelová sídelní jednotka respektující vztahy mezi jednotlivými objekty a areály, jak je lze dokumentovat na archeologickém materiálu. Rekonstrukce tak oživují objekty v jejich reálných vzájemných vztazích a umožňují sledovat funkci sídelní jednotky jako celku. Rozoznáváme zde několik areálů: kultovní, pohřební, zemědělský, obytný a řemeslný. Poslední tři jmenované areály mají charakter dvorce, jak je sledován od starší doby železné (*Dreslerová - Beech 1995, 69*).

Jednotlivé objekty nacházejí své předlohy v konkrétních nálezech a při jejich výběru je přihlášeno ke specifikům východočeského regionu.

Výzkum sídlišť eneolitických kultur ve východních Čechách zatím nemá z hlediska podoby domů valnou vypovídací hodnotu, proto jsme prozatím ustoupili od rekonstrukce eneolitického domu. Specifickým se v tomto období jeví dům čtvercového půdorysu s hustou linií obvodových kůlů a jedním centrálním kulem, nesoucím pravěpodobně stanovou střechu (*Ehrich - Pleslová-Štiková 1968*).

Z období starší doby bronzové je rezeztavěna replika kúlového domu, jak jej můžeme pro východní Čechy sledovat na lokalitě Plotiště nad Labem (*Vokolek 1993, 37*). Konkrétní předloha však byla převzata z moravské lokality Velešovice, kde byl celý půdorys unětického domu relativně dobře zachycen (*Podborský 1993, 250*). Nosnou část stavby tvoří tři řady po čtyřech kúlech, které vymezují prostor 8 × 5 m. Stěny tvoří proutěná armatura vymazaná hlinou, střecha je sedlová, pokrytá rákosem. Typ nadzemní kúlové stavby je charakteristický i pro mladší dobu bronzovou ve východních Čechách (střední doba bronzová zde není zastoupena).

Závěr doby bronzové ve východních Čechách přináší doklad nové stavební techniky, kterou je srubová, nebo kleštínová konstrukce. Na lužickém sídlišti v Opatovicích nad Labem byly odkryty půdorysy 4 staveb svědčících o těchto konstrukčních principech (*Vokolek 1993, 49*). Větší technickou inovací než roubení samotné se zde však jeví konstrukce krovu, který prakticky nemá oporu ve středových kúlech. Nelze zde tedy předpokládat tradiční konstrukci krovu na sochu, ale spíše nějakou z forem konstrukce krovu na vazný trám (krokrový krov může překlenout max. 5 m široký prostor). Nejzachovalejší z opatovických půdorysů jsme začali rekonstruovat, ale stavba se ukázala v současnosti při našich možnostech příliš nákladná.

Zatím jedinou prakticky dokončenou replikou obydlí je replika polozemnice z pozdní doby halštatské, jejíž originál jsme odkryli při záchranném výzkumu v Tuněchodech na Chrudimsku. Jedná se o přibližně obdélníkovou jámu o rozměrech 3,2 × 4 m s kúlovými jamkami v rozích a uprostřed kratších stran. Konstrukce stěn je proutěná s hliněnou omazávkou, jak napovídá mazanice s otisky prutů. Sedlová střecha je pokrytá rákosem.

Desetimetrový odstup mezi domy odpovídá poloze domů jak v unětické osadě v Předměřicích n. L., tak lužické v Opatovicích n. L. a stejný odstup byl sledován mezi polozemnicemi na sídlišti v Tuněchodech.

V pohřebním areálu je zatím rekonstruován běžný žárový hrob v jamce a lužická mohyla, inspirovaná mohylníkem v Jeřicích (*Rataj - Bokolek 1964*). Uvnitř mohyly je hypotetická dřevěná hrobová komora (100 × 80 cm), která chrání 12 nádob s různým stupněm výpálení. V okříně je uložen žárový pohřeb psa. Poloha pohřebiště odpovídá dispozicím pohřebiště kultur lužických popelnicových polí. Jde

Obr. 3 Další činnosti: stavba dvoukomorové keramické pece, práce v bronzařské dílně. ■

většinou o dominantnější polohu, někdy v bezprostřední blízkosti, maximálně však do 400 m od sídliště (Vokolek 1988, 1994).

Rondel, tvořící kultovní areál, je zatím jediným objektem, který nemá předlohu ve východních Čechách. Předobrazem je mu dvojitý kruhový příkop z Čakovic z knovízské kulturní oblasti (Soudský 1966). Myšlenka jeho rekonstrukce vznikla částečně z didaktických a organizačních důvodů. Stavba má upozornit na význam vědomí smyslu pro integritu kultury, který se archaic- kým společenstvem zrcadlí prostřednic-

tím kultu a náboženských představ. Zároveň má být také shromaždištěm pro ty, kteří se podílejí na výstavbě a fungování centra. Čakovický rondel byl vzdálen asi 40 m od posledního zachyceného objektu knovízského sídliště směrem na SV. Svým vchodem se od sídliště odvracel a směřoval k místu, kde vychází Slunce při letním slunovratu. Podobné místo ve Věstarech zabírá pohřebiště, takže v naší situaci musel být z důvodu prostorového omezení umístěn na JZ od osady, tedy právě v opačné poloze. Za důležitější přitom byla považována astronomická orientace vstu-

Obr. 4 Co by asi archeolog našel na místě věstarského areálu? (hypotetický náčrt) ■

pu do rondelu, než orientace směrem od sídliště, takže původní umístění vchodu bylo respektováno. Čakovický rondel je nejlépe zachovaným dokladem kruhové architektury svého typu v době bronzové v Čechách. Ostatní doložené kruhové objekty tohoto typu z doby bronzové (jeden dokonce z obce Světí, 1 km od Věstar) se nacházejí v různých polohách, někdy i na sídlišti, ale jedná se většinou o fragmenty, které nejsou tak průkazné (*Podborský 1991, 110-114*).

V nejbližší době plánujeme rekonstrukci dalších objektů: studna - Gánovce u Popradu (*Vlček - Hájek 1963*), obilní silo (Tuněchody) a kovárna (laténská předloha z Mšeckých Žehrovic) (*Drda - Rybová 1998, 116*).

Rekonstrukce objektů je prováděna replikami dobových nástrojů. Proces tvorby, užívání a zániku objektů je detailně sledován. Zvláštní poroznost je věnována procesům archeologizace. Zanášení objektů a destrukce materiálů je sledována díky podrobné dokumentaci rozměrů a rozmístění objektů a artefaktů na ploše. Sledování těchto procesů by mělo napomoci interpretaci některých archeologických situací.

Mezi nestavebními experimenty zatím probíhá výroba replik pravěké keramiky soustředěná na studium keramických směsí. Za účelem jejího výpalu jsou testovány možnosti mlířovitých pecí, byla postavena rekonstrukce dvoukomorové horizontální pece (Biskupin) (*Gorler-Kohtz 1991*) a chystá se rekonstrukce dvoukomorové vertikální pece (Kramolín-eneolit) (*Lička 1994, 192-199*). Poměrně rozvinutá (díky projektu Borek) je výroba broušených kamenných nástrojů a probíhá jeden z dosud největších pokusů s používáním široké škály seker (kámen, měď, bronz, železo). V počátcích jsou experimenty s tavbou bronzu, výro-

bou kostěných předmětů a textilu. Do budoucna bude škála rozšířena o zpracování železa.

Všechny tyto dílčí činnosti se vztahují k objektům na sídlišti, se kterými jsou ve vzájemné interakci (bronzářská dílna, kovárna) nebo svou aktivitou objekty vytvářejí (depoty suroviny, odpady suroviny, sklady dřeva, mlířové jámy).

Při všech experimentech považujeme za základní návaznost na analýzy archeologického materiálu. Ať už je to zevrubná analýza nálezové situace nebo fyzikální, chemická či technologická analýza materiálu. V této oblasti jsme ovšem zatím omezení svými možnostmi.

Druhou polohou Střediska ve Věstarech je posílání vzdělávací. Odborný přístup k simulaci podmínek života v pravěku vytváří vynikající didaktickou pomůcku pro výuku pravěku.

Reálný experiment a rekonstrukce tak umožňují při výuce:

1. komplexní smyslové vnímání (nejen sluch a zrak, ale i hmat a vlastní zkušenost)
2. co nejvěrněji (včetně materiálů) vytvořená realita umožňuje zapamatovat si jakýkoli detail bez rizika nesprávnosti
3. projekt vychází z archeologických poznatků (možno vyložit např. problematiku pravěkých kultur), ale zobrazuje především život v pravěku, tj. téma blízké i současnosti.

Výukovým účelům slouží mimo pozemku střediska i Kabinet experimentální archeologie umístěný v budově ZŠ Věstary a určený školám. Do kabinetu je umístěna stálá expozice provázející diváka přehledným a názorným způsobem po dějinách pravěku. Její součástí jsou i repliky nástrojů používané při experimentech, diapozitivy dokumentující rekonstrukce objektů či jednotlivé experimenty, třídní didaktický film o pravěku východních Čech a filmy o expedicích Monoxylon 95 a 98.

Poznámka

Pro charakter staveb, které jsou v centru ve Věstarech prováděny, zatím neexistuje přesně definovaný pojem. Pojem "rekonstrukce" se vztahuje k objektům, které napodobují věrně své předlohy, popřípadě hypoteticky doplňují jejich chybějící části, ale je jedno, jakým způsobem jsou tyto objekty realizovány.

Na druhé straně pojem "replika" zahrnuje objekty, které nejen věrně napodobují své předlohy, ale snaží se rovněž věrně napodobit původní způsob vytváření a následného používání svých předloh, aby tak podaly výpověď o technologii a funkcích. Repliky však předpokládají dokonalou znalost originálů, které není třeba hypoteticky dotvářet.

Z tohoto pohledu nejsou objekty ve Věstarech ani "rekonstrukce" ani "repliky", neboť jsou vytvářeny se snahou napodobit možný proces tvorby a používání svých předloh, ale ty je třeba hypoteticky dotvářet.

Protože není ambicí příspěvku vytvořit nový pojem, je zde nutné takto definovat použití pojmů "rekonstrukce" a "replika", které v tomto konkrétním případě zastupují chybějící pojem a vystupují zde jako synonyma.

Literatura

- Drda, P. - Rybová, A. 1998: Keltové a Čechy. Praha.
- Ehrich, R. W. - Pleslová-Štiková, E. 1968: Homolka. An Eneolithic Site in Bohemia. Monumenta Archeologica XVI, Prague.
- Gorler, G. - Kohtz, H. 1991: Bau und Erprobung eines Topferofens nach historischem Vorbild im Museumsdorf Biskupin (Polen). Experimentelle archäologie. Bilanz 1991, Beiheft 6, 291-298
- Lička, M. 1994: Zu Topferofen der Lengyel-Kultur. In: Internationales Symposium über die Lengyel-Kultur 1888-1988, Znojmo-Krasko-Těšetice 3. - 7. 10. 1988. Brno - Lód'z, 192-199
- Podborský, V. 1991: Poznámky ke kruhovým architekturám pravěké a raně historické Evropy. Pravěk NR 1, 90 - 148.
- Rataj, J. - Vokolek, V. 1964: Lužický mohylník v Jeřích. AR XVI, 20 - 27.
- Soudský, B. 1966: Habitat de la civilisation de Knovíz á Čakovice pres de Prague (Bohème). In: Investigations archéologiques en Tchécoslovaquie, Praha, 159.
- Tichý, R. (v tisku): Projekt "Borek". Příspěvek ke stavbě a funkci neolitického obytného areálu, Rekonstrukce a experiment v archeologii, 1
- Vlček, E. - Hájek, L. 1963: A ritual well and find of an early bronze age iron dagger at Gánovce near Poprad (Czechoslovakia). In: A Pedro Bosch - Gimpera en al septuagésimo aniversario de su nacimiento, Mexico, 427 - 436.
- Vokolek, V. 1988: Osady lužické kultury ve východních Čechách I. Fontes Musei Reginaehradecensis XVI/1, Hradec Králové.
- Vokolek, V. 1993: Počátky osídlení východních Čech. Hradec Králové.
- Vokolek, V. 1994: Osady lužické kultury ve východních Čechách II, Fontes Musei Reginaehradecensis XVI/2, Hradec Králové.

Obr. 5 Pohled na hlavní část věstarského centra. Rekonstruované objekty (zleva): pohřební mohyla (v pozadí), přístřešek pro pece, rozestavěný kúlový dům, v pozadí polozemnice. ■